

הישג נדרש 1: האזנה ודיבור – כשירות תקשורתית

מסמך זה הינו פרק ב"מדריך היישומי להטמעת החינוך הלשוני בחינוך המיוחד", המפרט את מערך הישגים הנדרשים בשפת אם, בהתאמה לתלמידים עם צרכים מיוחדים.

המסמך מיועד לצוותים חינוכיים ולקלינאי תקשורת, ומשמש ככלי לתכנון תכניות ההוראה והטיפול בתחום האזנה ודיבור/כשירות תקשורתית לתלמידים עם צרכים מיוחדים.

הוראה וטיפול בתחום השפה והתקשורת מחייבים עבודה על פי מודל שיתופי, של הצוות החינוכי עם קלינאית התקשורת, תוך הסדרה של חלוקת התפקידים בין הצוות וקלינאית התקשורת ושל ממשקי העבודה ביניהם (להרחבה בנושא, במסמך הנחיות "[מודל עבודה שיתופי מחנכת-קלינאית תקשורת](#)", האגף לחינוך מיוחד, תשע"ז).

תכנון ההוראה והטיפול יתבסס על הערכה תפקודית של האזנה ודיבור/כשירות תקשורתית בשיתוף של הצוות החינוכי וקלינאית התקשורת. ההערכה תבצע באמצעות הכלים השונים: תצפית, מיפוי תקשורתי (בתוך: מסמך "[פיתוח מיומנויות תקשורת לתלמידים עם צרכים מורכבים](#)"), [ומחוון להערכה של האזנה ודיבור](#), וכן באמצעות כלים ייחודיים לקלינאי התקשורת ולמורות/גננות.

תכנון תכניות הלימודים וההתערבות יתבסס על [ההישגים הנדרשים בהאזנה ודיבור/כשירות תקשורתית](#) (ראה מסמך מעודכן, המחליף את הפרק הקודם ב"מדריך היישומי להטמעת החינוך הלשוני בחינוך המיוחד").

תוכן העניינים

- הקדמה - קידום וטיפול של האזנה ודיבור בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים.....עמ' 3
- שפה ותקשורת - מבוא.....עמ' 4
  - רכיבי השפה
  - שלבים בהתפתחות השפה
- לקות שפה.....עמ' 9
- גישות לטיפול.....עמ' 10
  - גישת ההתערבות הטבעית
  - גישת ההוראה המתווכת להעשרת שפה
- המלצות לעידוד ופיתוח שפה ושיחה – מבוגר וילד.....עמ' 11
- ביבליוגרפיה.....עמ' 14
- מערך ההישגים הנדרשים בהאזנה ודיבור-כשירות תקשורתית.....עמ' 17

קידום וטיפול שפה ותקשורת בקרב תלמידים עם צרכים מיוחדים

שפה היא מערכת של קודים מוסכמים המשמשת לחשיבה, להבעה, ללמידה ולתקשורת בין אישית.

ידע תקשורת-שפתי הינו כלי מרכזי להתפתחותו של כל תלמיד, המאפשר לו יצירת אינטראקציות משמעותיות עם הסביבה, למידה וחשיבה, פיתוח כישורים חברתיים ומיומנויות של ויסות רגשי.

תלמידים עם צרכים מיוחדים, מפגינים לעיתים קרובות קשיים בתחום השפה, המשפיעים על תחומי תפקוד שונים, והם זקוקים להוראה ישירה ולטיפול בתחום זה. משום כך, יש לתכנן תהליכים של הוראה וטיפול לקידום מיומנויות האזנה ודיבור/כשירות תקשורתית, תוך התאמה של הזדמנויות הלמידה והאמצעים לצרכי התלמידים ומאפייניהם השפתיים והתקשורתיים.

בתהליכי ההוראה והטיפול רצוי להקדיש למיומנויות ההאזנה והשיח מקום מרכזי, זאת בתיאום ובתכנון משותף עם קלינאית התקשורת. על המורים לזמן לתלמידיהם מצבי למידה והתנסות אוטנטיים ורלוונטיים, המעודדים שימוש בשפה הדבורה לצורך השתלבות תרבותית, חברתית ולימודית. כמו כן, על הסביבה החינוכית לספק לתלמידים אלו את כל האמצעים לקיומה של תקשורת, כולל אמצעים של תקשורת תומכת וחלופית.

שפה ותקשורת

מבוא

תקשורת הינה מסירת מידע באמצעות סימנים מוסכמים (דיבור, מחוות גוף, הבעות פנים, תמונות) בין שני משתתפים או יותר, המחליפים ביניהם מידע, תחושות, רגשות ומחשבות.

כשירות תקשורתית מתייחסת ליכולתו של הפרט להעביר מסרים בצורה יעילה בכל אופני התקשורת (מתוך : מסמך ["פיתוח מיומנויות תקשורתיות עבור תלמידים עם צרכים מרכזיים : מדיניות, הנחיות, נהלים ועקרונות עבודה"](#), אגף א' חינוך מיוחד, תשע"ו).

השפה הינה תנאי לקיומו של שיח תקשורתי, ומוגדרת כמערכת סמלים שרירותיים המוסכמים על ידי קבוצת אנשים לצורך תקשורת. כל שפה כוללת מערכת כללים משלה. נהוג למיין מערכות אלו לחמישה תחומים :

- ✓ פונולוגיה (תורת הצלילים)
- ✓ מורפולוגיה (תורת הצורות)
- ✓ תחביר (תורת המשפט)
- ✓ סמנטיקה (תורת המשמעות)
- ✓ פרגמאטיקה (תורת השימוש)

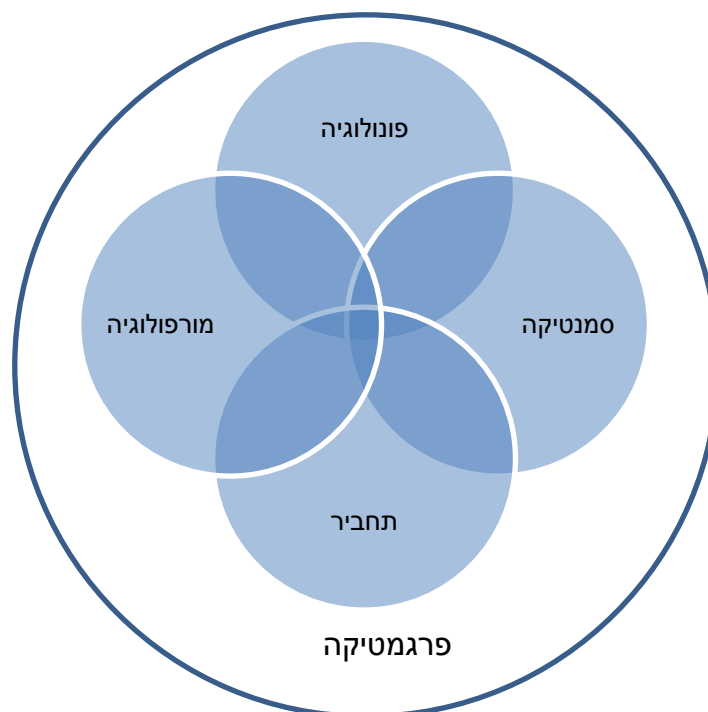
הילד רוכש מערכות אלו ומפנים אותן לאורך כל תקופת הילדות (דרומי, 2009).

בקרב ילדים עם התפתחות תקינה, יכולות שפתיות מתפתחות באופן טבעי בד בבד עם ההתפתחות הקוגניטיבית, ההתפתחות המוטורית, ההתפתחות הרגשית-חברתית ועוד. התפתחות השפה הינה פועל יוצא של האינטראקציה של הילד עם סביבתו הקרובה, כאשר איכות האינטראקציה משפיעה על איכות התפתחות השפה. תלמידים עם צרכים מיוחדים, מתקשים לעיתים ברכישת תחומי השפה השונים באופן ספונטני. משום כך, יש צורך בטיפול והוראה ממוקדים בתחום זה, וכן בבניית תכנית התערבות מותאמת עבורם.

רכיבי השפה

היחס בין רכיבי השפה השונים

ישנן דעות שונות באשר ליחסים בין רכיבי השפה השונים. עם זאת, מקובל לחשוב על היחסים ביניהם כחופפים במידה חלקית, כאשר הפרגמטיקה משמשת כעקרון מארגן של התפתחות השפה.

פרוט רכיבי השפה

- **פונולוגיה - תורת ההגה**: הידע הלשוני העוסק במערכת הצלילים של השפה, הכוללת את מכלול ההגאים (עיצורים ותנועות) המרכיבים את המילים השונות בשפה מסוימת (דרומי, קופר ורזניק, 2009). בשפה העברית ישנם 22 עיצורים המאופיינים לפי אופן החיתוך (ההגייה) שלהם ולפי המיקום שבו הם נהגים. ניתן, אפוא להתייחס להגאים לפי החלוקה הבאה (בן דויד, 2001):

מיקום / אופן חיתוך	סדקי	ענבלי	וילוני	חיכי	חיכי-מכתשי	מכתשי	שפתי-שיני	דו-שפתי
סותם			k - g					p - b
חוכך	h		r-x		S	s z	f-v	
מחוכך						ts		
אפי						n		m
צדי						l		
מקורב				j				

- **מורפולוגיה - תורת הצורות:** הידע הלשוני העוסק במבנה הפנימי של המילה. כל מילה בנויה מרכיבים קטנים בעלי משמעות המצטרפים יחד (תשתית לקראת קריאה וכתובה, 2007). הרכיב הקטן ביותר הנושא משמעות נקרא צורן. למשל: ניתן לפרק את המילה תפוחים לשני צורנים: תפוח – ים (דרומי, קופר ורזניק, 2009). קיימים שני סוגי צורנים:
  - צורני גזירה יוצרים מילים. הצורן החשוב ביותר בשפה העברית הוא צורן השורש המקשר בין מילים מאותן משפחה. לדוגמא: כתיבה, כותב, מכתב, כתוב, כתבן וכו'. מהשורש נגזרות מילים חדשות.
  - צורני נטייה מטים מילים קיימות מבחינת דקדוקית וכך נוצרות משמעויות נוספות למילה (מין, מספר, גוף, זמן וקניין). כשמוסיפים צורני נטייה למילה אין יצירה של מילה חדשה. לדוגמא: מכתב – מכתבים.

- **תחביר – תורת המבנה:** הידע הלשוני המאפשר לנו לקשר בין מילים ולבנות באמצעותן משפטים. התחביר מתבסס על מיון המילים למילות תוכן ולמילות תפקוד, וכן מתייחס לסדר המילים במשפט. לדוגמא: בעברית אומרים "עט כחול ולא "כחול עט" כמו באנגלית (תכנית תשתית לקראת קריאה וכתובה, משרד החינוך, 1997).

- **סמנטיקה – תורת המשמעות:** הידע הלשוני העוסק בתכני המילים. התכנים מתייחסים למכלול הידע של האדם במגוון תחומים כגון: העולם, חפצים, אנשים, בעלי חיים, פעולות, מאורעות והיחסים שביניהם. את התכנים הידועים להם, ילדים ומבוגרים רוכשים בהדרגה תוך צבירת ניסיון בעולם שבו הם חיים (דרומי, 2009).

- **פרגמאטיקה - שימוש בשפה:** הידע המתאר את הדרך שבה אנו משתמשים בשפה למטרות תקשורתיות מגוונות. כדי להפיק שפה ולהבינה, דרוש ידע רב מעבר לתחומים הלשוניים שהוזכרו עד כה. היכולת הפרגמאטית קשורה קשר הדוק בהתפתחות קוגניטיבית, חברתית – רגשית והבנת סיטואציות תקשורתיות שונות. הפרגמאטיקה מושתתת על תהליכים קוגניטיביים המאפשרים עיבוד מידע חברתי. ידע פרגמטי כולל את היכולות הבאות:
  - כוונות תקשורתיות – פעולות דיבור כגון: בקשת פעולה/חפץ, סירוב/מחאה, שאילת שאלה, חיפוש מידע ועוד.
  - כישורי שיח – חילופי תורות בין דוברים ואיזון אורך התורות ביניהם, העלאת נושא בשיחה, שמירת הנושא או שינוי הנושא.
  - פרגמאטיקה חברתית – (כוללת חשיבה חברתית) - היכולת של הדובר לגמישות בשיחה כך שיתאים את השיח לנסיבות, למשתתפים, לזמן ולמקום.
  - תקשורת לא מילולית - יכולת הדובר לחבר בין מידע שהתקבל מהערוץ השפתי לידע המתקבל מערוצים נוספים כגון: שפת גוף, אינטונציה והבעות פנים (כשר ומלכסון, 2001).

שלבים בהתפתחות השפה

התפתחות השפה מתרחשת מרגע לידתו של האדם וממשיכה לאורך כל החיים, אך ההתפתחות המרשימה והמשמעותית ביותר מתרחשת בתקופת הילדות המוקדמת.

התפתחות השפה משלביה הראשונים, מאפשרת לאדם הבנה והבעה של שפה דבורה ובשלבים המתקדמים מאפשרת גם הבנה והבעה של השפה הכתובה.

מחקרים בתחום התפתחות השפה, מראים כי ילדים בכל העולם עוברים אותם שלבים בתהליך הרכישה של השפה הדבורה. להלן ארבעת השלבים בהתפתחות השפה (דרומי, 2009):

- **השלב הקדם מילי** - התקופה ממועד הלידה של התינוק, ועד להופעת המילים המובנות הראשונות. בתקופה זאת מתבססים דפוסי התקשורת של התינוק, באמצעות אינטראקציה עם דמויות משמעותיות בסביבתו הקרובה. היכולת התקשורתית שהתינוק מפתח בשלב הקדם-מילי, מהווה בסיס להתפתחות השפה בשלבים הבאים. התינוק שלמד בשלב הקדם-מילי להתמקד בחפץ שהאם מצביעה עליו או ליטול חלק "בשיחה" עם מבוגר, יעשה שימוש בהתנהגויות אלה, גם כאשר הוא יתחיל להביע את המילים הראשונות.

- **השלב החד מילי** - הופעת המילים המובנות הראשונות, מציינת את תחילת השלב החד-מילי. בשלב הזה רוב המבעים של הילד הינם בני מילה אחת. שלב זה מאופיין ברכישת המשמעות של המילים, כלומר - בשלב זה הילד לומד לקשר בין הסמל הלשוני (המילה) לבין המשמעות שהוא מייצג. חלק ניכר מהתקשורת של הילד בשלב זה אינו מילולי. המשימה העיקרית שהילד מתמודד עמה בשלב החד-מילי היא קישור בין הסמלים הלשוניים (המילים) שהמבוגרים משתמשים בהם לבין המשמעות שהמילים מייצגות.

- **השלב הדקדוקי המוקדם** - הינו שלב ארוך, המציין תקופה פעילה מאד ברכישת השפה. בתקופה זאת מתחיל הילד לצרף מילים למשפטים. המבעים הראשונים של הילד אינם שלמים ותקינים מבחינה דקדוקית ותחבירית, אך הופעתם מעידה על התפתחות חשובה - היכולת לצרף מילים ולהביע באמצעות צירוף משמעותיות חדשות. בעקבות הרכישה של כללי הצירוף מסוגל הילד להביע משפטים בעלי מבנה דקדוקי ותחבירי תקין. במקביל להפעלת כללי התחביר, הילד מגלה שליטה בכללי תצורת המילים (כללים מורפולוגיים). בשלב זה הילד מרחיב את אוצר המילים והמושגים. כמו כן, מתפתחת גם יכולתו של הילד להשתתף בשיחה. הילד מסוגל עתה להשתתף בשיחות ארוכות יותר, לסטות פחות מנושא השיחה, ולתרום רעיונות משלו להרחבת נושא השיחה.

- **השלב הדקדוקי המאוחר** - בשלב זה מתפתחת השפה של הילד, ונעשית מורכבת יותר במישורים אחדים. אוצר המילים שלו מתרחב, הוא מבין מילים נדירות המביעות רעיונות מורכבים ומשתמש בהן. הילד לומד להשתמש במבנים לשוניים מורכבים יותר כמו מבני סמיכות. הידע התחבירי של הילד מתרחב, והוא מתחיל להשתמש במשפטים מחוברים מסוגים שונים כגון: "אני אשחק בכדור ואתה באוטו". בהמשך מופיעים משפטים מורכבים כגון: "אורית קיבלה מכה, כי יוסי דחף אותה", או "יוסי נדחף על-ידי דנה". באמצעות משפטים אלה הילד מאחד מספר רעיונות במשפט אחד, ומביע יחסים מורכבים כמו סיבתיות, השוואה או ניגוד.

גם במובן השימוש בשפה אנו עדים לתוספת ידע. הילד מסוגל להרחיב את נושא השיחה ולהתייחס בעקביות לאורך זמן לאותו נושא. כמו כן הוא לומד להבין ולהביע דיבור מרומז ועקיף. החשיפה לספרים ולסיפורים תורמת אף היא

להתפתחות שפה מורכבת יותר ולרכישת ידע על השפה הכתובה. יכולתו של הילד להבין סיפורים ולספר סיפורים משתפרת באופן משמעותי (דרומי, 2009).

קיימת חשיבות רבה להתייחסות לשלבי השפה בבואנו להעריך את רמת התפקוד של הילד בתחום השפתי-תקשורתי. בתהליך הערכה יש להתייחס לשלב ההתפתחותי שבו נמצא הילד בכל אחד מרכיבי השפה. הסתכלות זו מאפשרת לקיים הערכה מדויקת, לשם בניית תכנית התערבות ממוקדת.

להלן טבלה המתארת את הקשר בין רכיבי השפה להתפתחות השפה:

רכיבי שפה / שלבי התפתחות	פרגמאטיקה	פונולוגיה	סמנטיקה	תחביר	מורפולוגיה
קדם מילי	✓	✓	התחלה של הבנת שפה		
חד מילי	✓	✓	✓		
זקדוקי מוקדם	✓	✓	✓	✓	✓
זקדוקי מאוחר	✓	✓	✓	✓	✓

לקות שפה

לקות שפה מתבטאת בסטייה איכותית מן ההתפתחות הנורמאלית. הילד אינו עוקב אחר אבני הדרך ההתפתחותיות, אלא מציג התנהגויות שפתיות שאינן מאפיינות את ההתפתחות הנורמאלית

(Bloom & Lahey, 1978).

המונח "לקות שפה" מתייחס לקבוצה רחבה והטרוגנית של ליקויים השונים זה מזה באפיוניהם, בדרגת חומרתם, בגורמים להיווצרותם ובהשלכותיהם על יכולתו התקשורתית, החברתית, הרגשית והאקדמית של הילד (קרייזר, 1999).

לקות השפה יכולה להופיע כלקות ראשונית (לקות שפה ספציפית - SLI) או כלקות משנית (כחלק מלקויות כגון: לקות חושית, לקות קוגניטיבית-התפתחותית, טראומות של הריון ולידה או לקות בספקטרום האוטיסטי). בנוסף יכול להופיע גם איחור שפתי על רקע סביבתי (MacWhinney & Fletcher, 2007).

תלמיד עם לקות שפה עשוי להתקשות במטלות בית ספריות הדורשות כישורים שפתיים, הן בשפה הדבורה והן בשפה הכתובה, כגון: הבנה שפה, אוצר מילים מצומצם, שליפה של מילים, רכישת הקריאה והבנת הנקרא, הבעה בכתב ובעל פה, התנהלות חברתית וויסות רגשי, תקשורת והשתלבות בשיחה (קרייזר, 1999).

גישות לטיפול

מבוגרים הנמצאים באינטראקציה עם ילדים עם קשיי התפתחות נוטים לתקשר איתם פחות, בגלל העובדה שאינם זוכים לתגובות מצידם. לעיתים הם עלולים לחשוב שהילד אינו מבין את מה שנאמר לו, ועל כן הם משתמשים בתכנים פשוטים, בשפה מצומצמת ובהקשרים מידיים. מכיוון שציפיותיהם ביחס לרמת מעורבותו של הילד נמוכות, הם יוותרו מראש על מתן מודל של שימוש מורכב בשפה, ולא ירחיבו את ידע עולמם של ילדים אלה (רום, 2012).

פסיכולוגים ואנשי חינוך רבים ניסו מאז ומתמיד לסייע לילדים לנצל את מירב יכולת ההתפתחות הקוגניטיבית שלהם. במשך שנים נבנו גישות תיאורטיות ואף יישומיות, המסייעות להורים ולמחנכים להעשיר את עולמם של ילדים בגיל הקריטי של התפתחותם, דהיינו בגיל הרך (רום, 2003).

הצוות החינוכי-טיפולי יכול לתרום רבות להתפתחות התלמיד בכל תחום על ידי "התערבות משתתפת ופעילה".
להלן גישות עיקריות לפיתוח מרכיבי השפה השונים:

א. גישת ההתערבות הטבעית

התערבות-שפתית המתרחשת על פי הגישה הטבעית בדרך המדגישה את ההדדיות בתקשורת. היא מתבססת על יחסי הגומלין החברתיים בין הילד והמבוגר ובין הילד וילדים אחרים בבית ובמסגרת החינוכית, אשר מזמנים מגוון אפשרויות לשימוש בשפה.

דוגמא לגישת ההתערבות הטבעית – התרחיש

תרחיש הינו סכמה מנטאלית המורכבת מרצף של פעילויות או אירועים לצורך השגת מטרה. תרחיש יכול לכלול אנשים, מקומות או חפצים רלוונטיים לפעילות (script story) הקשורים לסביבתם הטבעית ולאוצר המילים והפעלים הרלוונטיים לחיי היומיום (Schank, 1986).

ההקשר של פעילויות מוכרות כמו: הכנת סלט, עריכת קניות, תכנון מסיבת יום הולדת ועוד, מספק לילדים מסגרת התייחסות מוכרת. מסגרת זו מאפשרת להם הזדמנות להשתתף באינטראקציה תקשורתית באופן יעיל, מאחר שיש להם ידע קודם אודות הפעילות ואודות המילים והמבעים הצפויים להישמע מפי המבוגר. מסגרת התרחיש מאפשרת אפוא לילדים להבין שפה ולהגיב, באופן מילולי או בלתי מילולי, בצורה טובה יותר מאשר במצבים מלאכותיים כמו מתן תשובות לשאלות מנותקות מהקשר או תיאור תמונות. גישת התרחיש נמצאה יעילה לשיפור היכולות השפתיות והתקשורתיות של ילדים, במיוחד בקרב ילדים עם מוגבלות שכלית (Lombardino, 2005).

להלן סוגי תרחישים:

- **תרחיש מזדמן:** ניתן לשוחח עם התלמידים על אירוע בעת התרחשותו או עם סימומו. למשל: אירוע בו התלמידים רבו בחצר או מצאו שבלול בגן. מומלץ לשוחח עם התלמידים על החוויות ולחשוף אותם לאוצר מילים רלוונטי, לביטויים בהקשר ולארגון רצף ההתרחשויות מבחינה מילולית.
- **תרחיש מתוכנן:** התרחיש קשור לפעילויות מתוכננות מראש. הצוות יכול להשתמש בתרחיש מתוכנן כזה כדי לדון בו בקבוצות קטנות. סוג כזה של שיח מזמן ארגון מילולי והנמקות לגבי הפעילויות השונות.

למשל: לכבוד חג החנוכה התלמידים מכינים שמן זית ואוגרים אותו בבקבוקים. תלמידים מקבוצה אחת יכולים להסביר את שלבי הכנת השמן לתלמידים מקבוצה אחרת, שעדיין לא התנסתה בפעילות. תרחישים מזדמנים או מתוכננים יכולים להוות בסיס לפיתוח ניצני אוריינות. הצוות יכול להציע לתלמידים לתאר בציורים את שלבי התרחיש ובהמשך גם לתאר במילים מה מספר כל ציור. הגנת יכולה לרשום את "סיפורי התלמידים" וכך ייווצר ספרון המתאר תרחיש מסוים.

ב. גישת ההוראה המתווכת להעשרת שפה

ויגוצקי (1987) ופירשטיין (1995), הגו את גישת הלמידה המתווכת, שעל פיה המבוגר ניצב בין הילד לעולם הגירויים, ועל ידי אסטרטגיות של תיווך הוא מעצים את הלימוד המתרחש אצל הילד. פירשטיין מגדיר את "הלמידה המתווכת" כאינטראקציה איכותית בין הפרט לסביבה. אינטראקציה זו מאפשרת שינויים וגיוון בפעילויות הילד ומגבירה את פיתוח הכשרים הקוגניטיביים.

חשוב לשים לב: הגישה הראשונה – הנה שיטת התערבות בסביבה הטבעית המוכרת אמנם כיעילה לקידום התלמיד, אך יש לשים לב למצבים בהם יש צורך בלמידה מובנית, קוגניטיבית או מטה-קוגניטיבית, להקניית רכיב שפתי מסוים.

המלצות לעידוד ופיתוח שפה ושיחה – מבוגר וילד

להלן המלצות ועקרונות שימושיים לעידוד השיח והתקשורת של ילדים, על ידי הצוות החינוכי-טיפולי. יש להשתמש בהמלצות באופן מושכל, בהתאם למטרות השיח ולהתאמה לגילו של הילד ולמאפייני תפקודו.

א. עידוד של התפתחות שפה ותקשורת בעזרת שלושת ה-ל' (מנולסון, 1992):

- **לאפשר לילד להוביל** - הצוות החינוכי יהיה קשוב ליוזמות התקשורתיות והשפתיות של הילד ויצטרף ליוזמות אלה כשהילד הוא המוביל העיקרי.
- **דוגמא**: הילד מספר שהוא הולך היום עם אמו לקנות גלידה. המבוגר מצטרף לנושא, מתעניין ומוסיף: "אני אוהב גלידה וניל, איזה טעם אתה בוחר?"
- **להתאים עצמנו להשתתף בחוויית הרגע** - הצוות החינוכי יעקוב אחרי הרגשות והמחשבות של הילד וישקף את החוויה.
- **דוגמא**: הילד מסיע מכונית אדומה וגדולה לתוך המוסך, ומחייך לעצמו. המבוגר: "אתה נראה כל כך מרוצה, נראה שאתה אוהב להסיע מכוניות גדולות."
- **להוסיף שפה והתנסות** - הצוות החינוכי ירחיב את מבעיו של הילד וישתדל לחשוף אותו לעולמות תוכן שונים ולמילים חדשות בהתאם לגילו ולהתעניינותו.
- **דוגמא**: הילד מספר - "נסעתי אותו לשם". המבוגר מוסיף, ומרחיב: "אהה... אני רואה שהסעת את המכונית האדומה לתוך תחנת הדלק".

ב. שימוש של המבוגר/המטפל במשפטי חיווי במקום בו הם יכולים להחליף משפטי שאלה - שימוש

במשפט חיווי מספק דגם תקשורת טבעי ונכון, ולעיתים קרובות מאפשר הרחבת שיח והדדיות בתקשורת, באופן טוב יותר משאילת שאלות (יש מקום לשאול שאלות כאשר מבקשים לקבל מידע שאינו ידוע).
דוגמא: במקום לשאול את הילד "מה אתה משחיל?" יש לומר "אני רואה שאתה משחיל...".

- ג. **שימוש בשאלות לבקשת מידע** – המבוגר ישאל שאלות כאשר התשובה ידועה וברורה, ולא לצורך בדיקת הידע (למשל: "מה צבע הכדור שלך"?). ניתן לשאול שאלות גם כאשר המטרה היא הערכת ידע ולאחר תהליך הלמידה. דרך זו מאפשרת שימוש נכון בפעילויות הדיבור וכן מעודדת תשובות ארוכות וחשיבה (Ellis, 1994) דוגמא: המבוגר ישתמש בשאלות כגון: "מה עוד?", "מה אתה חושב?", כדי לקבל מידע שאינו ידוע לו, כמו מידע על מה הילד רוצה או חושב.
- ד. **המתנה לשם בדיקת הבנה** – בזמן שיחה או סיפור לילד, המבוגר יעצור במהלך דיבורו וימתין מספר שניות. ההמתנה מאפשרת לילד את הזמן הדרוש לו לתכנן המסר שירצה להפיק ולהעביר. המתנה זו תאפשר לו להצטרף לשיח ולהעביר מידע ללא שאלות מנחות ותחושה של בחינה. דוגמא: המבוגר והילד משחקים בהכנת ארוחה. המבוגר מרים את הכף ואומר " אויי.. לקחתי כף מלוכלכת...." וממתין מספר שניות. הילד יכול להצטרף לשיח ולומר: "אז בוא נלך לשטוף את הכף". במידה והילד לא הצטרף לשיח, המבוגר ימשיך את המשפט לאחר כמה שניות של המתנה ויאמר "טוב, לא נורא אני אשטוף את הכף שלקחתי".
- ה. **מתן זמן מספק לתגובה ולהשלמת המשפט** – המבוגר יאפשר לילד להתחיל תגובה או להשלים את דבריו גם כאשר לוקח לו זמן להתחיל או כשהבין את כוונותיו בטרם סיים לדבר. ההמתנה מאפשרת לילד להיזכר באירוע, לשלוף את המילים ולארגן את המבע. על המבוגר להקפיד שכל הבעה של הילד תזכה להתייחסות מכבדת. דוגמא: הילד מספר: " אתמול נסעתי עם אבא לטיול... " ואז נעצר. נראה שהוא חושב על המשך הדברים. המבוגר ימתין בסבלנות ויאפשר לילד להמשיך ולהרחיב את המבע, לפני שהמבוגר יתערב בשיח עם שאלות והערות.
- ו. **חזרה על דברי הילד**, עם תוספות ודיוק ההבעה במקום תיקון ישיר למבעים שלו. דוגמא: הילד אומר: 'ראיתי כלב גדולה'. המבוגר יחזור על דבריו ויאמר: 'איזה יופי! ראית כלב גדול', במקום לומר לילד: "תגיד כלב גדול, אומרים כלב גדול".
- ז. **התייחסות המבוגר לתוכן** – המבוגר ינקוט בתגובה שאינה שיפוטית, כלומר יבקש מהילד להרחיב את דבריו באמצעות נימוק, פירוט, הסבר, הבהרה, הוכחה והבעת עמדה. דוגמא: הילד מספר שראה פילים בגן החיות ומוסיף: "אני חושב שכל הפילים רעים". המבוגר יכול להתייחס ולומר: " תסביר לי איך ראית שהפילים רעים..".
- ח. **שימוש בסוגות שונות במהלך השיח** – המבוגר יזהה מצבים בחיי היומיום במוסד החינוכי המזמנים סוגי שיח שונים כגון: דיון, משא ומתן, הוראות שיתוף בחוויה, וינצל אותם ללמידה ולהרחבת השיח. דוגמא: הילדים מתכננים בנייה של גן חיות בפינת הקוביות. המבוגר מזהה את ההזדמנות לתווך לילדים ניהול של משא ומתן. המבוגר מתערב ומתווך: "יוסי הציע לבנות בקוביות הירוקות – מי מסכים? מי לא מסכים?". ניתן להשתמש בסכמות חזותיות מובנות המאפשרות שימוש בסוגות שונות.
- ט. **עידוד שיח בקבוצת בני הגיל** – המבוגר מעודד את הילדים לפנות ולהגיב האחד לשני בסביבות שונות (בארוחה, בדיון, בחצר). סוגי התגובות האפשריות הן: לשאול את החבר שאלה, לבקש הבהרה, להוסיף מידע, להוסיף את דעתי האישית, להסכים או להתנגד. - המבוגר מעודד את הילד להגיב לדברי החבר

- המבוגר מפנה ילד להקשבה לדברי ילד נוסף בקבוצה
- המבוגר מברר מה הילדים חושבים על דעתו של החבר
דוגמא: ילד מספר "נסעתי ביום שישי עם המשפחה לים". ילד נוסף פונה למבוגר ואומר: "אני ממש אוהב לקפוץ על הגלים בים". המבוגר מפנה אותו אל הילד הראשון ואומר: "החבר שלך התחיל לדבר על הים. תפנה אליו ותשתף אותו במה שאתה אוהב לעשות בים."

נכתב על ידי: יערה גרינשטיין, הוניידה אבו נופל ועינת פולק,
קלינאיות תקשורת ומדריכות ארציות באגף לחינוך מיוחד

ביבליוגרפיה

1. בלום- קולקה ש., הוק- טגליכט ד. (2003). " שיח עמיתים בגן : סוגות ואוריינות". בתוך : קליין פ., גבעון ד. (עורכות) : שפה, למידה ואוריינות בגיל הרך. הוצאת רמות, אוניברסיטת תל אביב (עמ' 105 – 133).
2. בן דוד, א. (2001). רכישת שפה לאור תיאוריה פונולוגית : תהליכים משותפים וייחודיים בקרב ילדים שונים ובשפות שונות. פרוטוקול למדעי הרוח. אוניברסיטת תל אביב.
3. דרומי א. ושותפיה (2009). תקשורת ושפה בגיל הרך. משרד החינוך, האגף לתכנון ופיתוח תוכניות לימודים.
4. דרומי א., רינגולד ד., פרימרמן ד., בר- לב ח. "שלבים בהתפתחות שפה". באתר אינטרנטי "מקום מיוחד".
5. כשר א., מלכסון ש. (2001). אוטיזם ופרגמאטיקה של השפה. דיבור ושמיעה, האגודה לקלינאות תקשורת.
6. מנולסון, א. (1992). לשיחה דרושים שניים. מדריך להורים כיצד לסייע לילדים לתקשר. הוצאת מרכז האנן, טורונטו –אוניברסיטה, (עמ' 68-33).
7. ניומן ש. (2005). התפתחות קוגניטיבית (פרק 3, עמ' 96-53). צעדים קטנים קדימה. הוצאת "אח".
8. פוירשטיין, ר. (1993). הלמידה המתוכנת : סקירה תיאורטית, "הד הגן" נ"ח (ה), (עמ' 139-135).
9. צור, ב. ושותפיה (2012). מודלים המסבירים רכישת שפה אצל ילדים. בתוך : ילד מה הוא אומר? על התפתחות שפה אצל ילדים. (פרק 2, עמ' 68-65). הוצאת "תמה", מכון מופ"ת, תל אביב.
10. צור, ב. ושותפיה (2012). השפה והדיבור בשלב קדם מילי. בתוך : ילד מה הוא אומר? על התפתחות שפה אצל ילדים. (פרק 3). הוצאת "תמה", מכון מופ"ת, תל אביב.
11. קרייזר, ו. (1999). ליקוי שפה מהו? בתוך : אוריינות הלכה למעשה, כרך 6, עמ' 82-70. הוצאת גורדון.
12. רום, א. (2003). טיפוח והעשרה של שפתם של ילדים. בתוך : ילד מה הוא אומר? על התפתחות שפה אצל ילדים. הוצאת מכון מופ"ת, תל אביב.
13. רום א. ושותפיה (2009). "שפה וקוץ בה", כרך א' (עמ' 310 – 315). הוצאת מכון מופ"ת, תל אביב.
14. תכנית הלימודים בחינוך לשוני חינוך הקדם יסודי "תשתית לקראת קריאה וכתיבה" (2007). האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים. ירושלים, התשס"ח.
15. Ellis, R. (1994) **Second Language Acquisition** . Oxford: Oxford
16. Lombardino L., Lieberman J.& Brown J.(2005). **Assesment of Literacy and Language (ALL)**. San Antonio. Harcourt Inc
17. MacWhinney B., Fletcher P. (2007). **The handbook of Child Language**
- Lombardino L., Lieberman J.& Brown J.(2005). **Assesment of Literacy and Language (ALL)**. San Antonio. Harcourt Inc.
17. Vygotsky" Lev S. (1978). **Mind in Society: Development of higher psychological processes**. Edited by Cole, M. John – Steiner. Cambridge, M.A.: Harvard University Press

18. Schank, R.C.(1986). *Explanation Patterns: Understanding mechanically and Creatively*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
19. Paul, R. Norbury, C. F. (2012), *Language Disorders from infancy through Adolescence: Listening, Speaking, Reading, Writing, and Communicating (4th Ed.)*. St. Louis, Missouri: Elsevier.

האזנה ודיבור – כשירות תקשורתית – הישגים נדרשים בהתאמה לחינוך המיוחד

כל מורה ידאג לכך, שתלמידיו מגיל 3 ועד גיל 21, ייחשפו לאינטראקציות יומיומיות ביצירת קשר ותקשורת משמעותיות מבחינה חברתית-תרבותית. כמו-כן, יספק לתלמידיו הזדמנויות למידה רבות ומגוונות להבין ולהפיק משמעות מן השיח הדבור. יאפשר להם להביע את דעתם, מחשבתם, רגשותיהם וצרכיהם, באמצעים המותאמים לגילם ולרמת תפקודם.

טבלת ההישגים הנדרשים תשמש ככלי עזר לבנייה משותפת של פרופיל אישי ושל תכנית ההתערבות של התלמיד על ידי המחנכת/גננת וקלינאית התקשורת. הטבלה בנויה על פי שלבי התפתחות השפה, כאשר בכל שלב יש התייחסות לרכיבים הבאים: פרגמטיקה, סמנטיקה, תחביר, מורפולוגיה ופונולוגיה.

ציוני הדרך בטבלה הינם בסדר הירארכי ומתפתח, כך שכל רכיב בשפה תלוי בהתפתחות של רכיבי השפה האחרים בשלב הקודם. לכן, הזדמנויות הלמידה והזדמנויות ההערכה מוצגות גם הן בסדר מתפתח.

לאחר ביצוע הערכה משותפת, קלינאית התקשורת והמחנכת/גננת יקבעו את השלב ההתפתחותי בו נמצא התלמיד, וינסחו את היעדים בתכנית ההתערבות.

להלן, טבלת ההישגים הנדרשים בתחום זה.

- הבעה תקשורתית של התלמיד מתייחסת להבעה בכל אמצעי תקשורת מוסכם כגון: מילים דבורות, לוח תקשורת, פלט קולי וכדומה.

ציוני דרך	רכיבי שפה	תיאור הביצוע הנדרש	הזדמנויות למידה מיטביות	סטנדרטים של הערכה
שלב קדם מילי	פרגמאטיקה תנאים מקדימים לתקשורת ושפה	- יצירת קשר עין - הצבעה - מיקוד הקשב בשותפי התקשורת - קשב משותף (הסתכלות לסירוגין): תחילה על חפץ, אח"כ על המבוגר ואז שוב על החפץ) - פעילות משותפת - החלפת תורות - חיקוי של צלילים	- הצבעה של המורה על חפצים - יצירת פעילות משותפת באמצעות חפצים אטרקטיביים או מתוך תחומי העניין של התלמיד(כמו: כדור, בועות סבון, נוצות ועוד) - ליווי הפעולה המשותפת במלל, שימוש באינטונציה מוגזמת (טון גבוה, קריאת התפעלות) - חזיון של התלמיד על ידי שיקוף של הפעולה שנעשתה - הדגמה ועידוד מחוות - החלפת תורות לא מילולית דרך פעילות כמו בניית מגדל לפי תורות שימוש במשחקי גורם ותוצאה. - שימוש במשחקי מסירות	- התלמיד יוזם הצבעה (על מושא קרוב או רחוק) - התלמיד ממקד את הקשב בשותף - התלמיד לוקח חלק בפעילות עם שותף - התלמיד משתתף בפעילות לפי תור - התלמיד משתתף בפעילות של מסירות - התלמיד ממקד מבט ויחפש תגובה ומידע אצל השותף - התלמיד משנה את הבעת הפנים ושפת הגוף לפי ההקשר
	פרגמאטיקה כוונות תקשורתיות	- הבעת בקשה באמצעות מחוות, הבעות פנים, קול, מבט, בכי - הבעת סירוב באמצעות מחוות, הבעות פנים, קול, מבט, בכי - שיתוף בהנאה/הצלחה/חוויה באמצעות מבט - מתן תשובה באמצעות מחוות, הבעות פנים, קול, מבט, בכי	- הדגמת (modeling) של כוונות תקשורתיות על ידי שני מבוגרים. - שיקוף של הכוונות התקשורתיות של התלמיד באופן מילולי (צרכים ורצונות, קירבה רגשית-חברתית, שיתוף במידע או בחוויה) - ביום מצבים מוכרים וחוזרים המעוררים תגובה - המתנה של המבוגר המאפשרת יוזמה ותגובה מצד התלמיד - הדגמת (modeling) של כוונות תקשורתיות בהקשרים שונים	- התלמיד מביע בקשה לחפץ/פעולה באמצעות מחווה, מבט - התלמיד מבטא סירוב באמצעות קול, בכי, הבעות פנים או מחוות גוף - התלמיד מגיב דרך הצבעה לשאלה איפה X? כשהחפץ בטווח ראייתו - התלמיד משתף בחוויה באמצעות העתקת מבט בינו לבין בן שיחו

ציוני דרך	רכיבי שפה	תיאור הביצוע הנדרש	הזדמנויות למידה מיטביות	סטנדרטים של הערכה
שלב קדם מילי (המשך)	סמנטיקה	<ul style="list-style-type: none"> - הבנת שמות עצם, פעלים יומיומיים – הבנת מילים בהקשר חברתי (ביי ביי, עוד, די) - הבנת הוראות יומיומיות פשוטות ללא מחווה - הבנת השאלה "איפה?" 	<ul style="list-style-type: none"> - שיום חפצים/תמונות בסביבה - שיום הפעלים במהלך פעילות/תמונות/סיפור.... -מתן הוראות יומיומיות במצבים לא מוכרים - הדגמה של ביצוע הוראות - הדגמה של השאלה "איפה?" ומתן התשובה ע"י המבוגר 	<ul style="list-style-type: none"> - התלמיד מזהה שמות עצם ופעלים לפי שאלה/בקשה - התלמיד מבצע הוראות יומיומיות פשוטות מחוץ להקשר - התלמיד מגיב לשאלה "איפה?" באמצעות הצבעה, מתן חפץ, הפעלת חפץ
	פונולוגיה	<ul style="list-style-type: none"> - הפקת צלילים קדמיים לפני הפקת צלילים אחוריים (m,p,b,t,d,n,l) - הפקת צלילים (k,g,x) - הפקת של צלילים חזרתיים -הבעה של רצפי עיצור-תנועה, כגון: דה-דה, בה-בה, טה-טה, טו-טו וכו' - משחקי אינטונציה ושינויים בגובה טון 	<ul style="list-style-type: none"> -עידוד ההפקות באמצעות חיזוקים, מחוות והדגמות, קריאת התפעלות, הבעות פנים מודגשות, חיקוי - מתן זמן תגובה לתלמיד - הדגשת משחק תורות קולי באמצעות המללה של התור 	<ul style="list-style-type: none"> -התלמיד מפיק הגאים באופן ספונטאני או על ידי חיקוי .

סטנדרטים של הערכה	הזדמנויות למידה מיטביות	תיאור הביצוע הנדרש	רכיבי שפה	ציוני דרך
<p>-התלמיד יביע בקשה/סירוב, פנייה חברתית/הערה ועוד באמצעות שילוב של דרכי הבעה: מחוות, הבעות פנים, ומילה בודדת, וכן באמצעי תקשורת חלופיים (תת"ח)</p>	<p>-יצירת מצבים המעודדים יוזמה ותגובה -הפניית שאלות המעוררות תגובה-הדגמה של יוזמה ותגובה -הדגמה של פנייה חברתית-ביום מצבים שמאפשרים שימוש בכוונות תקשורתיות באירועים מזדמנים -הדגמה של שימוש בכוונות תקשורתיות, הדגמה של התגובות המתבקשות מהתלמידים על ידי שני מבוגרים</p>	<p>- הבעה באמצעות שילוב מילה בודדת, מחוות והבעות קוליות או תת"ח של: בקשה של חפץ/פעולה/מידע סירוב תשובה הערה/הצהרה -התחלת פניות חברתיות כמו: תודה</p>	<p>פרגמטיקה כוונות תקשורתיות</p>	<p>שלב חד מילי</p>
<p>- התלמיד יפנה לבן שיחו באמצעות מילה, מבט, מחווה, תת"ח - התלמיד יגיב לבן שיחו באמצעות מילה, מבט, מחווה, תת"ח</p>	<p>- שימוש במשחקי תורות - שימוש במשחק להקשבה הדדית - אמירת משפטים המעוררים תגובה (הנה אבא בא) - יצירת מצבי שיחה הקשורים לתחומי עניין של התלמידים - הדגמה של שיחה במשחק סימבולי עם דמויות/בובות</p>	<p>- יוזמה לשיחה על ידי קריאה בשם או מגע, באמצעות שילוב של מילה בודדת, מחוות, הבעות קול או תת"ח - תגובה לפניית השותף לשיח - השתתפות בשיחה של מעגל שיח אחד באמצעות מילה, מחווה, מבט, צליל או תת"ח</p>	<p>פרגמטיקה כישורי שיח</p>	
<p>-התלמיד יבצע הוראה הכוללת תארים מוחשיים, בנוסף לשמות עצם ופעלים (תן לי כדור גדול) -התלמיד יבצע הוראה עם מילות פונקציה מוכרות (תן לי עוד קובייה)</p>	<p>- המללה של מצבים או תמונות באמצעות שימוש בתארים, מילות פונקציה, שמות עצם ופעלים - מתן הוראות פשוטות במהלך היום -ליווי של העשייה במהלך הפעילויות היומיומיות במשפטים פשוטים - ביום מצבים וליווי העשייה במלל</p>	<p>- הרחבת שימוש בשמות עצם ופעלים - רכישה של תארים מוחשיים (גדול, חם) - רכישה של מילות פונקציה כגון: "הנה", "עוד" - הבנת הוראות פשוטות - הבנת שאלות כמו: איפה, מי, מה - הבנת צירופי מילים בשילוב מילות תוכן שונות (תן כדור, אווירון בשמים) - הבנת משפטים פשוטים (דני אוכל תפוח, הכדור נפל על הרצפה)</p>	<p>סמנטיקה אוצר מילים הבנתי והיחסים בין תפקידי המילה</p>	

סטנדרטים של הערכה	הזדמנויות למידה מיטביות	תיאור הביצוע הנדרש	רכיבי שפה	ציוני דרך
- התלמיד יבקש את רצונו במילה דבורה ו/או תת"ח	- ביום מצב שדורש מהתלמיד שימוש בכוונה תקשורתיות באמצעות מילה /תת"ח -הדגמת (מודלינג) של הבקשה באמצעות מילה -הרחבת המבעים של התלמיד למשפט שלם	- הבעה באמצעות מילה בודדת המייצגת משפט שלם והיא תלוית הקשר- דיבור טלגראפי (הילד אומר "מים" מתוך כוונה לומר "אני רוצה לשתות מים")	סמנטיקה אוצר מילים הבעתי	שלב חד מילי (המשך)
-התלמיד ימלא הוראה פשוטה של מבוגר	-המללה של מצבים או תמונות באמצעות שימוש בתארים, מילות פונקציה, שמות עצם ופעלים -שימוש בתרחישים וסיפורים -תרגול ע"י משחקים שמאפשרים חזרה על מבנה קבוע (בחדר מגוון כדורים ואנו מוסרים ואומרים: כדור אדום, כדור צהוב...) - ליצור יחד תוך כדי תרגול של מבנה קבוע של מילים (מצירים ואומרים: בית קטן, בית גדול...)	- מבין צרופים הכוללים שם עצם ופועל (תן כדור) - מבין צירופים הכוללים שני שמות עצם (אוורון בשמים) - מבין משפטים פשוטים (דני אוכל תפוח, דנה זורקת כדור)	תחביר הבנה תחבירית	
-התלמיד ישתמש במילות תוכן באופן ספונטני לבקשה /שיתוף	- הרחבת המבע של התלמיד למשפט פשוט תוך כדי משחק חופשי - המללה של המשחק/יצירה של התלמיד (אתה מדביק עיגול)	- מביע משפט באמצעות מילה/תת"ח (הילד אומר "מים" מתוך כוונה לומר "אני רוצה לשתות מים")	תחביר הבעה תחבירית	
- התלמיד יבקש רצונו במילה המיוצגת ע"י רצף קבוע של צלילים (מוכר למבוגר שמכיר אותו)	-לשחק משחק של חיקוי צלילים -לדקלם יחד דקלומים ושירים עם תנועה	- הרחבה של הפקת עיצורים קדמיים ובעיקר אחוריים - הפקה של צלילים בעלי משמעות -חלקי מילים כמו - דה במקום תודה	פונולוגיה	

ציוני דרך	רכיבי שפה	תיאור הביצוע הנדרש	הזדמנויות למידה מיטביות	סטנדרטים של הערכה
שלב דקדוקי מוקדם	פרגמטיקה כוונות תקשורתיות:	הבעה באמצעות צירופים /משפטים פשוטים או תת"ח של: - בקשות ישירות ועקיפות (ישיר: 'תני לי שוקולד', עקיף: 'אני אוהבת שוקולד') - בקשות מסוג מידע/הסבר/רשות/הבהרה - סירוב - מסירת מידע ותשובה לשאלה - שאילת שאלה - שיתוף בחוויה של כאן ועכשיו - הרחבת השימוש בפניות חברתיות (תודה, בבקשה, בוקר טוב, סליחה)	-יצירת מצבים שמחייבים בחירה -יצירת שיח שמעורר עניין או בתחום העניין של התלמיד -הדגמה של סיפור חוויה -עידוד התלמיד להציג חפץ אהוב, נושא מתחום העניין, חוויה שחווה	-התלמיד יבקש חפץ/פעילות/ רשות במהלך היום -התלמיד ישתף בחוויה באופן יזום במצבים שונים
	פרגמטיקה כישורי שיח	יזומה לשיחה דרך קריאה בשם, משפט פשוט או תת"ח -תגובה מותאמת לשותף לשיח -החלפת תורות בשיחה של כמה מעגלי שיח (גם כשהתזמון אינו מדויק) - שמירה על נושא השיחה בחלק מהזמן - הוספת מידע חדש לנושא	-יצירת הזדמנויות של משא ומתן בין הילדים -שימוש משחקי תפקידים -שיתוף בחוויה על ידי שימוש במבנה סיפורי קצר - שיקוף כללי השיח	-התלמיד ייזום שיחה עם חבר בחצר -התלמיד ינהל שיחה תוך החלפת תורות -התלמיד ישמור על נושא שיחה במהלך פעילות בכיתה/גן
	פרגמטיקה הבנה חברתית	- שיתוף בסיפור או חוויה תוך שמירה על רצף אך ללא עלילה - דיבור מותאם לגיל המאזין ולמצב	- שימוש בסיפורים עם תוכן חברתי וניתוח מצבים אלה - תיווך במשחק סוציו-דרמטי להבנת מצבים והתנהלות חברתית - ניתוח מצבים חברתיים מזדמנים	-התלמיד יפנה למבוגר באופן מותאם (התאמת הפנייה לחבר או למבוגר על פי גיל ומצב)
	סמנטיקה אוצר מילים הבנתי	- הרחבת מלות התוכן: שמות עצם, פעלים ותארים, מושגי יסוד - הרחבת מילות תפקוד ראשוניות: מילות קישור, מילות שלילה, מילות שאלה ומילות יחס מרחביות ראשוניות (בתוך, על, מתחת, לפני, מאחורי) -הבנה של הוראות במשפט פשוט, מחובר ומורכב - הבנת מילות שאלה כמו: מתי, איך לאן -הבנת סיפור ברמה אינפורמטיבית	- שימוש בשמות עצם, פעלים ותארים, מילות חיבור, מילות שאלה ומילות שלילה בהקשרי שיח שונים - זימון מצבים בהם ניתן לשלב הוראות פשוטות, מחוברות ומרכבות - מתן הוראות במשחק - הרחבה של משפטי התלמיד באמצעות הוספה של שמות עצם, פעלים, תארים ומילות פונקציה שיחזור של חוויה/סיפור	-התלמיד יבצע הוראה במהלך היום בגן/כיתה -התלמיד ישחזר סיפור ל פי בקשה ('ספר משהו שעניין /הצחיק אותך')

סטנדרטים של הערכה	הזדמנויות למידה מיטביות	תיאור הביצוע הנדרש	רכיבי שפה	ציוני דרך
התלמיד יביע רצונות/חוויות באמצעות משפט מדויק/תת"ח	<ul style="list-style-type: none"> - זימון מצבים המאפשרים שימוש באוצר המילים - הסבר הוראות משחק ע"י התלמיד - הרחבה של משפטי התלמיד - משחקים המאפשרים תרגול אוצר מילים ומושגים כמו: משחקי ניחוש, ורמזים, מישוש חפצים ותאור, משחקי שליפה על פי קטגוריה כמו הלכתי לשוק וקניתי... משחקי לוטו זיכרון וכדומה 	<ul style="list-style-type: none"> - הבעה במילות תוכן: שמות עצם, פעלים ותארים ראשוניים - הבעה במילות תפקוד ראשוניות: מילות קישור, מילות שלילה ומילות שאלה 	<p>סמנטיקה</p> <p>אוצר מילים הבעתי</p>	שלב דקדוקי מוקדם
התלמיד יבצע רצף של שתי הוראות/הוראה מורכבת במהלך היום (שימוש בהמשגות חדשות שרכש)	<ul style="list-style-type: none"> - יצירת מצבים מזמנים שיח-הקראת סיפורים - האזנה לסיפור מוקלט -שחזור והרחבה של חוויה שהילד מספר - משחק במשחקים המתרגלים משפטים שונים - משחק/יצירה המחייב נתינת הוראות אחר לשני 	<ul style="list-style-type: none"> -הבנה של משפטים פשוטים, משפטים מחוברים, משפטי שאלה ומשפטי שלילה -ניצני הבנה של משפטים מורכבים 	<p>תחביר</p> <p>הבנה תחבירית</p>	
התלמיד ישתמש במשפטים פשוטים/ מחוברים/משפטי שלילה/משפטי שאלה כאשר משתף בחוויה או מבקש בקשה	<ul style="list-style-type: none"> - יצירת מצבים המזמנים שיח ודיון (הצגות, סרטים, טקסטים, משחק יצירה ..) - עידוד הילד להתבטא - עידוד הילד להרחיב את משפטיו באמצעות: חיזוק, חזרה והרחבה -שחזור והרחבה של חוויה - שיתוף של המבוגר בחוויה, תוך שימוש במשפטים מסוגים שונים 	<ul style="list-style-type: none"> הבעה באמצעות משפטים פשוטים ומחברים של: - משפטי שאלה - משפטי שלילה 	<p>תחביר</p> <p>הבעה תחבירית</p>	

סטנדרטים של הערכה	הזדמנויות למידה מיטביות	תיאור הביצוע הנדרש	רכיבי שפה	ציוני דרך
<p>- התלמיד יבקש בקשה/יספר סיפור תוך שימוש במשפט תקין (או לדייק – התאמת גוף ומספר)</p>	<p>-משחק המתרגל אנלוגיות פשוטות (ילדים יפים, ילדות....) - העלאת המודעות של הילדים באמצעות שיחה/משחק למבנים של מילים, כמו: סיומות, משפחות מילים, וכו'</p>	<p>-הטיה של מילות תוכן, כגון: שמות עצם סדירים (מין ומספר), פעלים סדירים (לפי בניינים, זמן, מספר, גוף), שמות תואר סדירים (לפי מין, גוף, התאמה לשמות עצם), מילות יחס נפוצות (אותנו, בו, בה, לנו, לכם) - הפקה של פעלים ב-4 בניינים: פעל, פיעל, הפעיל, התפעל</p>	<p>רכיבי שפה מורפולוגיה</p>	<p>ציוני דרך שלב דקדוקי מוקדם</p>

רכיבי שפה	תיאור הביצוע הנדרש	הזדמנויות למידה מיטביות	סטנדרטים של הערכה	
שלב דקדוקי מאוחר פרגמטיקה כוונות תקשורתיות פרגמטיקה כישורי שיח פרגמטיקה הבנה חברתית פרגמטיקה בלתי מילולית	- הבעה באמצעות משפטים פשוטים, מחוברים ומורכבים או תת"ח של: - בקשות מסוג מידע/הסבר/רשות/הבהרה ישירות או עקיפות - סירוב - מסירת מידע ותשובה לשאלה - שאילת שאלה - שיתוף בחוויה בחוויה שקרתה בעבר - שיתוף במחשבות וברגשות - פניות חברתיות כולל מילות נימוס	- יצירת הזדמנויות של בחירה, משא ומתן בין הילדים, משחק וחלוקת תפקידים - שיתוף בחוויה ורגשות על ידי שימוש במבנה סיפורי (רקע, השתלשלות של אירועים....) - שיתוף בתכנון של התרחשות עתידית כגון: תכנון מהלך משחק סוציו דרמטי, תכנון תרחישים	-התלמיד יתאר חוויה שעבר, תוך שמירה על מבנה נרטיבי תקין - התלמיד ישתתף במשא ומתן לקראת משחק סימבולי -התלמיד ישתף בחוויה במהלך משחק או תרחיש באמצעות מספר משפטים	
	- יוזמה לשיחה - הקשבה ותגובה לשותף לשיח - השתתפות בשיחה עם מספר רחב של מעגלי תקשורת - תזמון מותאם של החלפת תור בשיח - שמירה על נושא השיחה	-יצירת הזדמנויות לשיח עמיתים (דיון) -שיתוף בחוויה על ידי שימוש במבנה סיפורי - שיקוף כללי השיח -עידוד למשא ומתן במסגרת משחק -הרחבה של המבע של הילד -שחזור של פעילות באמצעות המללה או תמונות	-התלמיד ייזום שיחה עם מבוגר/חבר -התלמיד ישתתף בשיחה עם מבוגר או עם חבר תוך שמירה על נושא השיח /התזמון	-התלמיד ינהל שיחה בה יתאים עצמו לשותף לשיח מבחינת: נושא השיח, כמות השיח ורלוונטיות - התלמיד יגיב לפנייה לא ישירה של מבוגר
	- סיפור תוך שמירה על רצף ונושא מרכזי - התאמת השיח לגיל למצב ולתפקיד המאזין - התחשבות בידע מאזין - שינוי נושא השיחה או הבהרה על פי תגובת המאזין	- שימוש בסיפורים חברתיים - זימון דיון בדילמות חברתיות - שיחה על אירועים ורגשות שהם מזמינים	- התלמיד ינהל שיחה עם חבר תוך הבעת שפת גוף/הבעות פנים/אינטונציה/עוצמת קול מותאמת לשיחה	- התלמיד ינהל שיחה עם חבר תוך הבעת שפת גוף/הבעות פנים/אינטונציה/עוצמת קול מותאמת לשיחה
	- שימוש בשפת גוף/הבעות פנים/תנועות גוף/ מרחק/ הפניית גוף מותאמת - שימוש באינטונציה משתנה ומותאמת - שימוש בעוצמת קול משתנה ומותאמת - שינוי שיח על פי שפת גוף/הבעות פנים//אינטונציה/עוצמת קול של השותף לשיח - הבנת מסר סמוי (ציניות) של השותף לשיח המובע ע"י שפת גוף/אינטונציה שאינה תמיד מותאמת למלל	- שימוש במשחקי תפקידים או הצגות - שימוש בסרטים וניתוח - הפעלת דיון מודרך - הקראת טקסטים מודרך ומותאם	- התלמיד ינהל שיחה עם חבר תוך הבעת שפת גוף/הבעות פנים/אינטונציה/עוצמת קול מותאמת לשיחה	- התלמיד ינהל שיחה עם חבר תוך הבעת שפת גוף/הבעות פנים/אינטונציה/עוצמת קול מותאמת לשיחה

סטנדרטים של הערכה	הזדמנויות למידה מיטביות	תיאור הביצוע הנדרש	רכיבי שפה	שלב דקדוקי מאוחר
<p>התלמיד יענה לשאלות במבחן אמריקאי המתייחס לטקסט במשלב גבוה</p>	<p>-קריאת סיפורים/צפייה בסרטים המכילים מושגים מנטאליים (כגון "התחשבות") ומושגים רגשיים (כגון: "אהבה")</p> <p>- הדגמה (מודלינג) של שימוש בשמות עצם המציינים זמן או מקום</p> <p>-הרחבה של משפטים שהילד אומר באמצעות הוספה של שמות עצם, פעלים, תארים ומילות</p> <p>-פונקציה, תוך שימוש במשלב שפה גבוה.</p> <p>- הדגמה (מודלינג) של שימוש במילות קישור -של זמן, סיבה ותוצאה, ניגוד והשוואה (אחר כך, בגלל, כי, אבל, לכן, כמו...)</p>	<p>- הרחבת מילות תוכן מוחשיות ומופשטות: שמות עצם, פעלים, תארים, ותארי פועל-הרחבת מילות תפקוד: מילות חיבור, מילות יחס מרחביות, מילות קישור מילות שאלה וכינויי גוף</p> <p>-הבנת הוראות: הוראות פשוטות, מחוברות, מורכבות עם מספר משתנים (תן לי בובה אדומה ו כדור גדול)</p> <p>-הבנת סיפורים בכל רמות החשיבה</p>	<p>סמנטיקה</p> <p>אוצר מלים הבנתי</p>	
<p>- התלמיד ישתף בחוויה תוך שימוש באוצר מילים ממשלב גבוה -התלמיד יביע עצמו בשיעור תוך שימוש במילים ממשלב גבוה</p>	<p>- קריאת סיפורים ומשחק במשחקים המכילים מושגים מנטאליים כגון: "התחשבות", ומושגים רגשיים כגון: "אהבה"</p> <p>- חידונים ותשבצים המכילים אוצר מילים במשלב גבוה</p> <p>- השתתפות בדיונים/הצגות</p>	<p>- שימוש במלות תוכן (מוחשיות ומופשטות): שמות עצם, פעלים, תארים ותארי פועל</p> <p>-שימוש במילות תפקוד: מילות חיבור, מילות יחס מרחביות, מילות קישור, מילות שלילה, מילות שאלה וכינויי גוף</p>	<p>סמנטיקה</p> <p>אוצר מלים הבעתי</p>	

סטנדרטים של הערכה	הזדמנויות למידה מיטביות	תיאור הביצוע הנדרש	רכיבי שפה	שלב דקדוקי מאוחר
<p>ההתלמיד ישוחח עם חבר לכיתה תוך העברה של מסר מדוייק</p> <p>ההתלמיד ישתף בכיתה בחוויה שחוהה תוך שימוש במגוון סוגי משפטים</p> <p>ההתלמיד יבצע משימה לאחר הקשבה לסיפור (גם כשהמשפטים לא בנויים בסדר הטיפוסי של השפה כמו "הילד שננשך ע"י הכלב בכה")</p>	<p>- למידה מטה-קוגניטיבית: שיח על התחביר</p> <p>- האזנה לסיפורים</p> <p>- משחקים ביצועיים כגון ים-יבשה בהם יש להגיב להוראות</p>	<p>הבנה של משפטים:</p> <p>- פשוטים, מחוברים, מורכבים</p> <p>- משפטי זיקה</p> <p>- משפטי שיעבוד</p> <p>- משפטי שאלה, שלילה, ,</p> <p>- משפטים המופיעים גם בסדר הלא טיפוסי לשפה המדוברת</p>	<p>תחביר</p> <p>הבנה תחבירית</p>	
<p>ההתלמיד ישוחח תוך שימוש במגוון סוגי משפטים, התקינים מבחינה תחבירית</p> <p>ההתלמיד ישתף בחוויותיו ומחשבותיו תוך שימוש במשפטים מגוונים</p>	<p>- שימוש במשחקים המלווים בהוראות מורכבות, תוך שימוש במילות יחס מרחביות</p> <p>- שימוש במשחקי ניחוש שיש בהם צורך להשתמש במשפטי זיקה</p> <p>- משחקי "אם – אז"...</p> <p>- עידוד לספר סיפור בהמשכים בקבוצה</p> <p>- יצירת מצבים המזמנים שיח</p> <p>- יצירת הזדמנויות שיאפשרו לתלמיד להתבטא באמצעות סוגים שונים של משפטים</p> <p>- הדגמה (מודלינג) של משפטים מסוגים שונים</p>	<p>הבעה באמצעות משפטים:</p> <p>- פשוטים מחוברים ומורכבים</p> <p>- משפטי שיעבוד</p> <p>- משפטי זיקה</p> <p>- משפטי שאלה ושלילה.</p> <p>- משפטים בסדר טיפוסי לשפה המדוברת (נושא-נשוא-מושא)</p>	<p>תחביר</p> <p>הבעה תחבירית</p>	

סטנדרטים של הערכה	הזדמנויות למידה מיטביות	תיאור הביצוע הנדרש	רכיבי שפה	
<p>- התלמיד ישתף בחוויה שחווה תוך שימוש במשפטים תקינים</p>	<p>- שימוש במשחקים של התאמה/השלמה של מילים יוצאות דופן - למידה מטה-קוגניטיבית: שיח על מילים יוצאות דופן - משחק ליפה מהירה של מילים מאותו השורש (בנאי בונה, רופא מרפא וכו')</p>	<p>הטייה של: - מילות תוכן, כגון: שמות עצם סדירים (מין ומספר) ויוצאים מן הכלל - פעלים בשבעת הבניינים, לפי מין, מספר, זמן, גוף - פעלים סדירים (לפי בניינים, זמן, מספר, גוף), - שמות תואר (לפי מין, גוף, מספר) - התאמת שמות תואר לשמות עצם יוצאי דופן</p>	<p>מורפולוגיה</p>	<p>שלב דקדוקי מאוחר</p>
<p>- התלמיד משיב לשאלות מתוך החומר הנלמד, באמצעות מילה בודדת ומעלה, באופן מילולי או תוך שימוש בסמלים - התלמיד שואל מיוזמתו שאלות אודות תכנים שלמד התלמיד משתתף מיוזמתו בשיחה בנושאים לימודיים שונים</p>	<p>- שאילת שאלות ע"י המורה, בנקודות שונות בתהליך הלמידה - מתן הזדמנות למתן תשובות ע"י התלמידים, במלל או בסמלים. - מתן הזדמנויות לתלמידים לשאילת שאלות אודות תכנים שלמדו (כגון: מה אתה רוצה לדעת על ... שלמדנו? שאל"). קיום שיחות ודיונים בהקשר לנושאים לימודיים וחברתיים.</p>	<p>- השתתפות בשיחה ובדיון בכיתה - שאילת שאלות אודות הנושאים הנלמדים - מתן תשובות לשאלות בנושאים הנלמדים</p>	<p>השתתפות בלמידה ודיון</p>	
<p>- התלמיד מביע מיוזמתו העדפות, תחושות, מאוויים ודעות בנוגע לנושא הנדון התלמיד מנמק את העדפותיו ודעותיו ומסביר את תחושותיו</p>	<p>- מתן הזדמנויות לתלמידים להביע את העדפותיהם, תחושותיהם ודעותיהם וחיזוקם. - שימוש בתבניות מילוליות שונות להבעת דעה, העדפה וכו'. - הבהרת החשיבות של נימוק העדפה או דעה (דיון, סיפור אירוע וכו'). שימוש בתבניות שיח (מבנים רטוריים), כגון: הצגת נימוקים.</p>	<p>- הבעת העדפות, דעות ורעיונות בנוגע לנושא הנדון ונימוקם - הבעת מאוויים אישיים ודעות בנוגע לנושא הנדון - הבעת העדפות ותחושות בנוגע לנושא הנדון</p>	<p>התייחסות לתכני הלמידה מתוך בחירה ונחישות עצמית</p>	

סטנדרטים של הערכה	הזדמנויות למידה מיטביות	תיאור הביצוע הנדרש	רכיבי שפה	שלב דקדוקי מאוחר
<ul style="list-style-type: none"> - התלמיד משיב לשאלה תוך מסירת מידע גלוי מתוך האזנה לדברים הנלמדים - התלמיד משיב לשאלות המבקשות הסבר, תיאור או הדגמה מתוך האזנה לדברים הנלמדים - התלמיד מאתר מידע סמוי בדברים הנאמרים - התלמיד משיב לשאלה תוך מסירת מידע סמוי מתוך האזנה לדברים הנלמדים 	<ul style="list-style-type: none"> - אימון השימוש ב"תבנית תשובה" מדגמים שונים (מומלץ לוח קיר). - שימוש מרובה בהצגת שאלות לתלמידים אודות החומר הנלמד. - המחשת ההבדל בין מידע סמוי וגלוי בדברים הנאמרים. - אימון התלמידים באיתור מידע סמוי בדברים הנאמרים. - שימוש בתבניות הממחישות את ההבדל בין הסבר, תיאור והדגמה. - שאלת שאלות נפרדות המבקשות תיאור, הסבר או הדגמה. 	<ul style="list-style-type: none"> - מתן תשובה עניינית לשאלות על מידע סמוי, שאינו מוזכר במפורש בנלמד - מתן תשובות ענייניות לשאלות תוך שימוש בהסבר, בתיאור, ובהדגמה - מתן תשובה עניינית לשאלה על מידע גלוי המוזכר בחומר הנלמד 	<p>מתן תשובות מותאמות לשאלות בהקשר לנלמד</p>	
<ul style="list-style-type: none"> - התלמיד מדווח על רגשות ומחשבות שחש במהלך הלמידה - התלמיד מדווח על נקודות קושי ועל הצלחות - התלמיד מודע לשינוי שחל בו בעקבות הלמידה ומדווח עליו 	<ul style="list-style-type: none"> - מתן הזדמנויות מרובות לדיווח על תהליכי למידה. - שימוש בכרטיסי ניווט חזותיים המסייעים לדיווח רפלקטיבי אודות תהליך הלמידה. - סיווג העובדות מן הדעות/רגשות. - חיזוק המודעות העצמית לשינויים בעקבות תהליך הלמידה באמצעות שאלות מנחות ("מה ידעת לפני הלמידה? מה אתה יודע כעת?" וכו') 	<ul style="list-style-type: none"> - דיווח על התהליך: מה למד בתוכן? מה למד על המשימה? - דיווח על הצלחות וקשיים - דיווח עצמי אודות: רגשות ומחשבות 	<p>דיווח רפלקטיבי על תהליך למידה</p>	